

KAREL LEGER:

Pan Salaj z Cifry.

Historická povídka.

Tak bylo tehdy!

Starý pan Salaj z Cifry, rychtář, vyprávěl. Seděl u bílých kamen v pohodlném křesle, nohu přes nohu přehodil, levým loktem opíral se o hůl se stříbrným knoflíkem. Z pohárku zeleného pomalíčku upíjel víno, které loni uzrálo na vinicích kolem spravedlnosti, po prvé po dlouhých a dlouhých letech. Trochu trpké bylo, ale starý pán jazykem pomlaskával a oči mu svítily.

Sky v oknech rachotil studený vítr, v komíně hvízдалa Meluzína, v jizbě však bylo teplo a příjemno. Pan Salaj z Cifry, JMC. rychtář, v dobrém myslí rozpoležení vzpomínkami zabloudiv do dávných bouřlivých let. Rád vypravoval, mnoho viděl a zkusil na světě.

Ráda jej poslouchala paní Marta Spirová, vdova širá, věchá a nemocná, v bílém čepceku, třesoucí se jako pára nad hrncem, ráda byla, navštívili ji pan souseď, veselý a zvatlavý, ráda mu vína dolila, dopíli. Ale častěji přiskočila Anička, čiperná dceračka její, sotva čtrnáctiletá, černobráva, štíhlá, vypělá nad svůj věk. Ochotně přinesla znovu cínovou koney plnou do pokraje, dolila pohárek a usnednuší opět u okna k svému kolovrátku při práci naslouchala. Oči nespouštěla s vyprávějího. Kolovrat chvílemi se zastavoval, jak s tichým údivem naslouchala.

Jedeme ostrým klusem, prač se zdvihá, přílby a tasené palaše se blýskají, trubky jčí. Ulice pustá, domy prázdné, vyloupené od těch, kteří tu byli před námi. Nikde živé duše, obyvatelstvo z města rozuteklo se na všechny strany. Ale to tehdy všechno bylo stejné, přítel, nepřítel, o nic lepší nebyli jsme nežli Švédové a Sasci. Za námi jely vozy se špiží a proviantem, po vesnicích naloupeným, neboť v městě opuštěném a zpoila spáleném byli bychom pomřeli hladem. Také něco živého dobytka za námi naši lidé hnali, který jsme vyslidili v lesních úkrytech. Bylo mi tehdy sotva dvaet let, kluk jsem byl divoký, měl jsem radost ze života, z pestrého života vojenského, z dobrého koně, z pistolí a z palaše. Kometem byl jsem u páté setiny.

Tehdy z jakési vyjízdky jsme se vraceli, v předu rytmistř Dorn, černý jako cikán. A tu na rohu ulice slyším z domu z oken vytlučených ženský pláč a hlasy hrubé a řinkot ocele.

'Jdi, podívej se,' pravil mi rytmistř, 'co se tam u čerta děje?'

Seskočil jsem, hodím uzdu nejbližšímu vojáku a sám vejdou do domu. S hořejška znely hlasy, vyběhnu po schodech a tu vidím: náš kvartýrmistř Hanuš Hassenteufel s dvěma soldáty na mladou ženu zle doráželi, pěstěmi hrozili, ano oceli o dlaždice řinčeli.

A ženička celá zděšená na kolenou ruce spínala, za ní hrůzou se třásla její děvčata služebná.

'Co se to tu děje?' pravím.

Hassenteufel jen po mně očima blýskal. 'Co se ptáš?' odsekl, 'nevolal jsem tě. Táhni svou cestou, mladče!'

Ve mně vzkyplá krev, ruku jsem položil na rukojet šavle, ale docela mírně — vždyť mne znáte — (paní Marta i děvčátko se mimovolně usmály) docela mírně mu povídám: 'Ty, bratře, nenechášli ubohou paní, probodnu tě jako býka a o tvé zrzavé vlasy otřu si šavli!' Docela mírně jsem to povídal. Ale on hned vzkypl a šavli ven a jeho lidé jako sršáni po mně.

Paní — vdova to byla po panu Herzánovi, sousedu a konšelovi, — k mým nohám se doplžila a ruce ke mně sepjala. Bylo mi jí líto — chvěla se bledla a hrůzou polomrtva. 'Neboj se, paní,' řekl jsem jí, 'nic ti neudělají!' a zase mírně k Hassenteuflovi: 'Nechte ji, čerti!' povídám, 'nebo žádný zdráv neodlezete!'

Že prý nemám práva zvůli jejich staviti, oni že u paní Herzánky na kvartýře byli, ale paní z domu odběhla, všechno pusté zůstavila, soldáty stravou nezopatřila, po jíšých domech oni sobě živobyti hledat musejí. A když doufala, že projde nepovšimnuta, dnes do prázdného domu vešla, aby odnesla s děvčatkami ještě, co z nádobí i jiného zboží tu zbylo. Ale vojáci zastoupili ji a právem žádají, aby zůstala tu, neubíhala jinam, ale jim soldátům císařským a země obráněm jak sluší a patří pohostinství pod svojí střechou prokázala. A zase jako líti sápalí se po mladé ženušce. Paní zavzlikala. Postavil jsem se před ní a šavle ven! Ocel do ocele zasekla. Hassenteufel a jeho lidé zlořečili, děvčata zděšená skočila k oknům křičíce: 'Nastojte! pomozte! bijí! zabíjejí!' A na ten křik a lomoz a řinčení šavli sběhli se do domu vojáci, jak který z ulice zaslechl. A hned někteří ke mně, jiní k Hassenteuflovi se stavěli a po celém domě, v pokojích, po síni a do průjezdu, až se strhla řez neslyšaná. Dlaždice pod nohama klouzaly, jak byly skropeny krví, a bílé stěny zčervenaly. Hassenteufel modrý vztekem měl profatou pravici nad loktem, ale levou rukou dokola slepě sekal.

Bránil jsem se proti třem, už mi také na rameni rukáv mokral krví, skřípaje zuby odrážím rány. Konečně se mi uvolnilo, jednoho jsem k zemi složil, druhému šavle v polou se zlomila. Ohlednu se. Mladá paní za mnou klečí, modlí se, s rukama sepjatými jako světice, oči se mne nespouští. A jak jsem se po ní ohledl, usmála se na mě, sladce a mile, že by mne byl ten úsměv skorem život stál. Neopatrně o nějakou vteřinu déle, než bylo radno, jsem se jí v oči zahleděl a už jsem na hrdle ucítil zaletání něčí šavle. V tom ozvalo se troubení na poplach, — plukovník zvěděl, co se u Herzánů děje, celý regiment kázal alarmovat. Sám s důstojníky vešel do domu, zamračen jako noc. Oh, byl přísný, trestat uměl i nejpurnejším vojákům pod jeho pohledem krev štýdla a ruce maně klesaly. Sotva se ozvalo: plukovník! řez ustala, šavle se sklony a hrůza ochromila rváče. Na síni stanul, ohledl se zlyma očima se rty sevrženými. Ticho — nikdo ani nedýchá.

'Kdo je vinen?' zeptal se. 'On!' Hassenteufel okázal na mne, a jeho lidé hned: 'On! on!' Plukovník kázal, bych předstoupil. Řekl jsem, jak bylo. 'Mluvil pravdu?' 'Pravdu!' dotvrdil mi sám Hassenteufel.

Plukovník založil ruce na prsou, s úsměškem mne přeměřil. 'Co jsi se pletl, poručíku, do cizí záležitosti? Myslíš, že pro jakousi ženskou hlavu dovolíš, aby moji soldáti navzájem se rozsekali? Tvá vina, — za prolitou krev zaplatíš. Odevzdej šavli — a zavolejte mistra popravěho.'

Pokusil jsem se omluvit své jednání. 'Kdož by mohl, plukovníku, bez rozdílení dívat se, jak surovec

bezbrannou ženu týrá?' pravil jsem.

'Mlč!' okřikl mne. 'Co ti bylo po ní po cizí? Mášli tak měkké srdce, že nesneseš pláč ženský, neměls být vojákem. Haj si, co je tvého, kdy by tvoji ženou byla, pak bych řekl: byl jsi v právu, třebaš. Hassenteuflovi hlavu po ramena rozsekl. Ale takhle zaplatíš, můj milý, těžce a krutě zaplatíš za své měkké srdce!'

A v tom vám mezi nás vojáky přímo před velitele s rukama sepjatými předstoupil paní Alenka. Plukovník zadíval se na ni: 'Co chceš?'

'Milost!' zaeptala.

'Jemu?' okázal na mne. 'Marne prosíš! Své vojáky nedám si mrzačit. Pro výstrahu pověsit ho dám tady na ulici před tvým domem! Odejdi! Nejsi mu sestrou, nejsi mu ženou, nač prosíš?'

'Budu jeho ženou, porouchášli!' rtechoune, sotva slyšitelně odvětila ona.

Plukovník a všichni důstojníci s ním hlasitě se rozechehtali. Ale její modré oči prosily tak dojemně, že velitel uprostřed veselí náhle zváněl. Rozhledl se, důstojníkem ihned zašel smích, neboť náš plukovník uměl se podívat! A krátce, jako když oceli sekne, pravil: 'Dobře, máš ho mít! bude tvým mužem. Hned! na mé poručení! Sám za svědka ti půjdu. — Ale ty, Salaji, šavli odevzdej, nejsi více mým kornetem, nejsi soldátem, zůstaš si tady s měšťáky, sedlač, pivo vař a ženu si hlídej!'

Věřte, vzkyplá mi tehdy krev, hodil jsem mu šavli pod nohy, div že mne pro vzpouru znova nesoudili. Ale paní Alenka svými očima mne zachránila!'

Pan Salaj se zamlel, upil trpkého vína, prošeďivě vousy zakroužil. A tak paní Alenka, vdova Herzánova, stala se mojí ženou a já sedlákem, počestným sousedem. Nebyl jsem zrozen pro takový život, jaký zde byl. Skřípál jsem zuby. Snad se ještě sousedi pamatují, kterak jsem vyváděl, chytil-li mne stesk. Právu jsem vzdoroval, všechno mi bylo směšné a protivné, nežli jsem uvykl. — všichni tj ulekaní a zbabělí měšťané, kteří jenom hřbet nastavovali, ať je tloukl, kdo chtěl, Sas nebo Švéd nebo císařští, jenom výkupné sbírali pro toho i onoho a na dvě strany třeba najednou. Oh, nejraději byl bych to všechno pral, trochu mužnosti vtloukl do těch měšťáckých lebek!

Starý pán se rozčiloval ve vzpomínkách, neklidně na křesle poposedal, holí o zem uhodil. Klidněji pokračoval: A moje Alenka, slaboušková jako jetelový listek, celý život třásla se o mne úzkostí, plakala noci, když mne právo měšťské do katlavy dalo, strachem umírala, když se zpupnou soldatečkou jsem se na krev hádal. Slaboušková, nemocná byla, — myslím, ta věčná úzkost o mne, o můj život jí dodala, ubohé!

Vzdychl, zasmušil se. Ale zase už vyprávěl — i to trpké víno dovedlo rozvázat jazyk. O svizelech města v bouřlivých dobách a strádání a bídě vypravoval.

Ale druhá choť tvoje, paní Anžka z Úpy, lépe prý tě ukrotit dovedla, milý sousede! dobromyslne poznamenala stařenka.

Paní Anžka byla rozumná žena! vážně odvětil.

Lidé praví, že tě hospodařit naučila.

Rozumná žena byla! opakoval zamyslen, pravou družkou a pomoznicí byla mi v letech neutěšených.

Jak těžko nový život v těch troskách se ujímal —

Ale mladou posluchačku Aničku nebavilo jako toto vypravování o bídě a utrpení, jehož nepoznala. V klidnějším už době se narodila. Neměla ráda stýskání a nárek, — raději slyšela o veselém životě vojenském, o šarvátkách a zájezdech. O bitvě u Lienu musel vyprávět pan Salaj. Rád vyprávěl — a oči se mu jiskřily. Tam tehdy v prudké seči švédský palaš lebkou rozřezal.

Se vypravuje, pan Salaj zadíval se na hezounké děvčátko u kolovrátku. Viděl, s jakým obdivem hledí k němu, jak s utajeným dechem naslouchá.

Najednou přetřhl nitku své povídky řka: He, vyrostla vaše malá Anička, souseďko! a zasmál se a vousy zakroužil: Skrásněla!

A jak bylo dále? jak, když vás dokola Švédové mezi sebe dostali? vypravujte, strýčku! pobízela Anička.

Vypravoval, ale oči s děvčete nespouštěl. Ona cítila jeho pohled — setkala se s ním. Tak divně se pan souseď díval! Zarděla se a náhle nechala kolovrátku a odběhla. Pan Salaj se zamlel.

Kam běží? Nerozumná je ještě jako dítě! řekla matka.

Ale gléná! tvrdil znalecky souseď. Do krásy uzrála jako malina. Do pekla by člověk pro ni šel!

Mlč, pane kmotře! napomenula její stařenka, v tobě ještě pořád vojenská krev se pění a pokoje nedá!

Salaj v odpověď hlasitě se rozezmál, ale Aniččina matka povzdechla: Strach mám o ni, co bude, až já zavru oči. Širotkem sama na světě zůstane.

Pan Salaj se zamyslel. Nenecháme ji o samotě! Ještě se napil vína. Postarám se o ni, spi beze všech starostí, milá paní kmotro! Vstal, narovnal se, byl ještě přímý jako mladík. Odcházaje v síni potkal Aničku. Máš mne ráda? ptal se a za bradu jí vzal. Zasmála se celá červená a odskočila.

Nazítří poslal rychtář JMC. družbu, magistra Večorka, písaře radního a souseda, aby mu vyžádal ruku panny Aničky a prsten zlatý s modrým kaménkem poslal po něm.

Stará kmotřička Spirová ruce spráskla, hlava se jí zatočila, v té chvíli nebyla schopna úsudku. Jen pro Aničku poslala.

Devěčka přišla. Uhlazený magister Večorek, Polák (už po česku Večerník mu navykali si lidé říkat), vyložil panně slovy vybrannými své posláni. Otevřela oči, zbledla a zase zčervenala — a na útek se dala do své komůrky, na lůžko padla a rozplakala se.

Nevěděla proč. Ne z bázně, ne z radosti — ale z takové směsi nejruznějších pocitů. Věděla, že pro ni bylo vyznamenáním poselství Večorkovo. Pan Salaj byl nejobhatším sousedem, kolik domů jemu patřilo, dvůr na předměstí, široká pole. Všude vážen byl, dlouhá léta už jako rychtář JMC. v čele vši obce stál. A dovedl tak hezky vyprávět o svých příhodách, svět poznal a zkusil. Nebylo, kdo by se mu rovnati mohl mezi sousedy schudlého a válkami vypleněného města. I mladé měšťské synky zastínil, vyšel-li v šatě avétečním, v kabátě aksamitovém s kordem na koženém pasu — hrdý, sebevědomý, vždy s hlavou vztyčenou, kypěl zdravím červený a statný.

I matka se na o tom uvažovala, také ona zaplakala nevědouce, zdali potěšením. Kdyby jen Anička o nějaký rok starší byla! ale dítě je, pouhé dítě!

Magister Večorek odbyl prozatem, aby později pro odpověď si přišel. Ale kdež by pan Salaj do-

vedl čekati! Sám za chvíli byl tu. A na odpověď že počká, neodejde, až uslyší, jak panna Anička o něm rozhodne!

'Rozmysli si, pane souseď! Uvaž, kolik let je Aničce. Čtrnáctě bylo nedávno!' s povzdechem řekla stará paní.

A pan Salaj nakroutil vousy tedy rozmýšlel. Ale ne dlouho. Rozmysliv pohodil hlavou a odpověděl souseďce: 'Marno — už jsem takový. Do hlavy, do srdce vešlo mi, že Aničku si vezmu, a tak bude. Věřím, že po dlouhých letech soužení Bůh již se smiloval. Možno už také trochu radosti ze života míti, klidnější časy, díky nebi, zavládly v české zemi. Mé hospodářství roste, vše se mi daří, klášteru kapucínskému za to — Hospodinu vděk — nadání jsem založil i kostelu sv. Bartoloměje. Dům u labutě stavím s velkým nákladem, ten choti své zapíšu. Chej, aby u mne povždy šťastná a spokojena byla. Zastěšklo se mi o samotě — myslívám často: nač hospodařím a starám se? pro koho? Deera moje jediná dávno je provdána, dobře se jí vede, hodného muže má. Své vlastní hnízdo si zbudovali. A já starý ve svém opuštěném domě chodím sám a sám, a smutno je mi. Svol, paní souseďko, dej mi dcerku, na rukou ji budu nosit, s ní u mne v klidu a spokojenosti žít budeš!'

Paní souseďka jen hlavou vrtěla a povzdechovala. Na konec rameny pokrčila. 'Buď vůle boží — zavolám Aničku, zeptej se jí, chce-li za tebe jít dobrovolně, nie nefeknu, jen za ni a za štěstí vaše se pomodlím.'

V tom Anička náhodou do síně vběhla v bílé sukničce, prostovlasá, růžová jako míšeňské jablíčko. Až po hrdlo se zarděla. A pan Salaj se vztyčil, vousy nakroutil, bílý límeček narovnal, prsa vypjal — ale v té chvíli, snad po prvé v životě, jaksi se mu nedostávalo dechu, ztrácel odvahu hledě do třpytných očí mladického děvčete.

Matka po tváři dcerušku pohladila. 'Rozmysli se, dobře se rozmysli, Aničko moje!' šeptala jí. Anička zpod dlouhých hedvábných řas po panu sousedu zvědavě zašílhalala. Měl aksamitový kabátec, knoflíky stříbrné, u pasu přesku zlatou s drahými kaménky a prsteny na rukou. V tom setkala se s jeho očima. Hleděly žádostivě.

Anička sklopila hlavu, mimoděk se zachvěla, ale když se pan Salaj ptal šeptem a nejistě: 'Chce být panna Anička mojí? chce jít se mnou do mého domu?' odpověděla bez průtahu: 'Ano!' Zbledla a zarděla se opět, slze jí stoupaly do očí — ale v slzách se smála.

Z venku z náměstí právě se ozval jakot písňal a veselý pokřik mládeže. Je masopust, veselé dni hazardních hejřilů. Zrovna pod okny paní Martě zazněly housle a flétna a písnička rozpustila o modrooké Aničce.

Zvědavě děvčátko na vše zapomnělo, skočilo k oknu — kdo tam dole v šeru zinního podvečera zpívá? Pan rychtář JMC. se zamračil a matka vzala dcerušku za ruku, přivedla ji k ženichovi a řekla: 'Zde vezmete děťátko moje zlaté, jediné potěšení mé. Co mohl já, stará matka? Vůle boží! Buďte šťastni spolu!' Křížek oběma na čele udělala.

Pokračování.

Pravá česká "viržinka"

vyrábí jediné český doutníkář

FR. LAITNER

122 Nev. 20. ul., South Omaha.

Manufacturer of

The only Old Country Virginia smokes.